

PLANTES D'ALTAFULLA (6)

Maria Noguera Figueras

Volia presentar aquest recull de plantes amb un poema que he trobat adient als temps que viu la nostra petita societat, uns fent bandera d'uns ideals i d'altres vivint de records. El món vegetal ha estat present a totes les nostres vides encara que no en siguem conscients, però sí en som li trobem immenses aplicacions. Una d'elles és expressar els sentiments patriòtics com ho fa en Jaume Vidal Alcover, poeta de Manacor que va ser professor a la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona.

LA GINESTA

Floriu, floriu, ginesteres,
dalt dels monts, davant del mar,
enceneu-se com fogueres
al sagrat de cada llar.

Les fogueres catalanes
ja flamegen dalt del cim:
son les flames sobiranes
d'aquell foc que tots tenim.

Per la costa, a grans esteses,
tot el ginestar fa llum:
les candeles són enceses,
totes flaire i sense fum;

una llum que llença flaire
des dels monts avall del mar,
i de l'aire en fa el nostre aire
que és tan bo de respirar.

En la flor de la ginesta
Catalunya m'ha parlat;
m'ha parlat de la gran festa
de la nostra llibertat.

Jaume Vidal Alcover

Galzeran (*Ruscus aculeatus*.)

Família de les liliàcies

Nom local: Galerà

Sinònims: Boix marí, galzeram, cirerer de Betlem, herba de l'erisipela, mata-aranyes.

Castellà: Brusco, jusbarba, rusco, arrayán salvaje.

Localització: Es troba a les zones ombrívols de la zona de Sant Antoni, a la llera del Gaià, molt abundant a la Pedrera del Mèdol.

Descripció: És un petit arbust el qual es caracteritza per tenir part de les tiges en forma de falses fulles. Aquestes falses fulles (fil·locladis), d'uns 2 o 3 cm de llargada, tenen forma lanceolada i acaben en punxa. Les fulles veritables neixen a l'axil·la de les falses, són molt petites, uns 3 o 4 mm, i cauen molt aviat. Les flors, petites, verdoses o violàcies, neixen al mig de les falses fulles durant els mesos d'agost i setembre. Tenen flors femenines i flors masculines. Els fruits rodons i vermells, una mica més grans que un pèsol, apareixen els mesos de desembre i gener. És una de les plantes típiques de Nadal però que està protegida, per tant no es pot collir.

Aplicacions: Té propietats aperitives i diürètiques a l'arrel i el rizoma. També en tenen les tiges tendres que es poden menjar com els espàrrecs,

però són molt amargants. És antiinflamatori, laxant i tònic venós. Forma part de les “cinc arrels” d’ús molt popular com a diürètic, que consisteix en una barreja a parts iguals de julivert, fonoll, api, esparreguera i galzeran. Si es mengen els fruits poden provocar vòmits, diarrea i convulsions.

Curiositats: A Altafulla els pescadors posaven branques de galerà dins les nanses oferint un amagatall a les sípies per anar a desovar.

Garrofer (*Ceratonia siliqua* L.)

Família de les lleguminoses

Nom local: Garrofer

Sinònims: Garrover

Castellà: Algarrobo

Localització: És un arbre conreat encara que actualment en trobem molts en terrenys abandonats que han tornat a ser ocupats per la garriga. En general la seva àrea va lligada a la del margalló, sobre terrenys calcaris, no lluny del mar.

Descripció: Arbore de gran capçada verda tot l'any. Fulles compostes amb 6, 8 o 10 folíols (sempre en nombre parell). Les flors són petites i mancadades de corol·la i diferenciades les masculines de les femenines. Els fruits són les garrofes, llegums marrons-negrosos a la maturitat, de 10 a 25 cm de llarg. El garrofer floreix al juliol i l'agost i té el fruit madur el setembre de l'any següent, podríem dir que mai descansa, fins i tot durant un temps pot tenir flors i fruits alhora. Hi ha garrofers mascles, femelles i hermafrodites. El tronc és gruixut i abonyegat, d'escorça llisa.

Aplicacions: El fruit ha estat un dels aliments més importants pels animals i actualment s'empra per a fer pinsos. L'escorça i el fruit madur són

astringents. El fruit verd en canvi és laxant; per eliminar berrugues es freguen amb la saba d'una garrofa verda i en una setmana s'assequen. Els garrofins produeixen un mucíl·lag que s'empra a la indústria farmacèutica en molts productes dietètics. S'ha utilitzat la farina de garrofa com a succedani de la xocolata i hi ha països mediterranis que entra en la seva dieta.

Curiositats: Els garrofins s'empraven antigament per a pesar els quirats de perles, joies i medicaments i en solen entrar cinc en un gram (un quirat equival a 205 mg). Quirat ve del nom grec "Keration".

Quan floreix el garrofer la majoria de plantes ja no tenen flors per tant és una planta molt visitada per les abelles i els mosquits, que hi troben aliment. (Els mosquits s'alimenten de nèctar, només les femelles necessiten la sang per a obtenir proteïnes per a poder desenvolupar els ous). La zona de garrofers d'Altafulla donava una mel fosca i no tan fina com la que s'aconseguia d'altres plantes. La llenya de garrofer és dolça i això és una de les causes de que es corqui molt.

La gent gran recorda la gelada del febrer de 1956 en què el fred va matar els garrofers, i ho diuen en plural ja que van quedar delmats al llarg de la costa mediterrània.

Gavarrera (*Rosa canina* L.)

Família de les rosàcies

Nom local: Gavarrera, roser bord.

Sinònims: Roser caní, roser silvestre, roser de marges, escanyavelles, despullabelitres, gavarrera canina, gratacul, tapacul.

Castellà: Escaramujo, rosal montés, escarbaculo, tapaculo, picaespalda.

Localització: Zones assolellades amb suficient humitat, bardisses, vores de camins.

Descripció: Arbust que pot assolir entre 1 i 4 metres d'alçada. És molt ramificat i les branques tenen agullons corbats cap avall. Les fulles tenen 5 o 7 folíols ovalats i dentats. Les flors es componen per 5 pètals amb el marge escotat, no arrodonit. Els exemplars de la zona d'Altafulla acostumen a ser de flors blanques, encara que també n'hi poden haver de rosades, les quals apareixen entre maig i juliol. El fruit madur (cinoródon) és un receptacle carnós, el·líptic i vermell que guarda a l'interior els veritables múltiples fruits en forma d'aquenis (un gra amb pèls)

Aplicacions: Els fruits tenen propietats diürètiques i astringents, i si es prenen en fresc són purgants. La polpa és molt rica en vitamina C i diuen que se'n fan melmelades i xarops. També s'utilitzen amb finalitats medicinals

les altres parts de la planta. Serveix per desfer les concrecions d'àcid úric i és útil també contra el mal de pedra. S'usava per empeltar amb rosers de jardí.

Curiositats: Els pèls que es troben a l'interior del fruit els utilitzaven els nens per a fer les bromes de tirar pica-pica a l'esquena. Com que el fruit fresc és comestible, si se'n menjaven massa, els pèls irritaven l'anús i d'aquí ve el nom de grataculs. En el llenguatge de les flors significa goig i dolor, les fulles de rosa signifiquen pot tenir esperança.

Gavó (*Ononis natrix* L.)

Família de les papilionàcies (lleguminoses)

Nom local:

Sinònims: Gaons, ungla de gat

Castellà: Hierba melera, pegamoscas

Localització: Marges de camins, llocs pedregosos, platges i dunes.

Descripció: Planta que pot arribar a uns 50 cm d'alçada, molt ramosa, amb fulles compostes per tres folíols ovalats i dentats. Pelosa i enganxosa, aromàtica. Les flors són grogues amb vetes vermelles. El fruit és una petita beina. Floreix de maig a agost.

Aplicacions: L'arrel té propietats diürètiques.

Gessamí (*Jasminum officinale*.)

Família de les Oleàcies

Nom local: Gesmí

Sinònims: Getsamí, llessamí

Castellà: Jazmín

Localització: És una planta de jardí.

Descripció: És una planta enfiladissa que pot arribar als 10 m. Les fulles són compostes per un nombre imparell de folíols lanceolats. Les flors blanques amb cinc pètals soldats en un tub llarg, agrupades en petits ramells, són molt perfumades. El fruit és una petita baia. La floració és entre maig i setembre.

Aplicacions: Les fulles tenen propietats antisèptiques, antiparasitàries i febrífugues. Les flors són utilitzades en aromateràpia contra la depressió i la tensió nerviosa.

Curiositats: Procedeix de Pèrsia i fou introduïda a Europa el 1550. En el llenguatge de les flors significa amabilitat, sensualitat, riquesa, gràcia, elegància.

Ginesta (*Spartium junceum* L.)

Família de les papilionàcies (lleguminoses)

Nom local: Ginesta

Sinònims: Ginestra, herba del ballester

Castellà: Retama de olor, hiniesta, gayomba.

Localització: A Altafulla no hi ha gaire ginesta espontània. Es fa en llocs assolellats, amb terra flonja. En podem trobar algunes mates a la zona de Sant Antoni i prop del Coll de Creus. Ara s'utilitza molt per fixar terraplens i separacions a les carreteres.

Descripció: Arbust que pot arribar als 3 m d'alçada. Les branques són primes i rodones amb aspecte de jonc, verdes, gairebé sense fulles. Les fulles són escasses i petites, d'uns 15mm de llargada. Les flors grosses, d'un groc viu, oloroses, amb el calze en forma de paperina. El fruit és un llegum d'uns 6-10 cm de llargada recobert de pèls sedosos. En ser madur s'obren les beines i es cargolen llençant les llavors amb força. Floreix de l'abril fins a l'agost.

Aplicacions: És molt tòxica. Degut a que totes les parts de la planta contenen un alcaloide potent cal no utilitzar-la si no s'és algú expert coneixedor dels seus efectes. És diürètica i purgant. Les flors són remei contra el reumatisme crònic. És depurativa de la sang. Les llavors s'utilitzen contra la hidropesia.

Curiositats: El seu nom Spartium ve del grec i agrupa una sèrie de plantes de les quals s'utilitzaven les fibres per a fer cordes. En temps de la postguerra s'havia aprofitat per a fer paper, molt bast. És una flor a la qual s'atribueixen propietats màgiques la nit de Sant Joan. En el llenguatge de les flors significa desesperança.

Ginestó (*Osyris alba*)

Família de les santalàcies

Nom local:

Sinònims: Assots, gessamí de llop, ginesta blanca, ginesta de bolles vermelles.

Castellà: Espantalobos, retama loca o blanca

Localització: Necessita la terra una mica humida i el trobem a la vora del Gaià i a vores de camins que no siguin massa secs.

Descripció: Arbust baix, fins a 1 m d'alçada. Molt ramificat amb tiges anguloses. Les fulles són d'uns 3 cm de llargada. Les flors menudes, poc vistoses, groguenques, amb tres puntes quan són obertes. El fruit és com un pèsol vermell en ser madur, amb tres fulletes a la base. Floreix de maig a juliol i fructifica a l'agost i setembre.

Aplicacions: S'utilitzava per a fabricar escombres. També aprofitaven l'alt contingut de tanins per al tractament de pells.

Gladiol (*Gladiolus italicus* Mill.)

Família de les iridàcies

Nom local: Espases

Sinònims: Espaseta

Castellà: Gladiolo

Localització: Llocs ensolellats de la garriga: Els Munts, zona de Sant Antoni.

Descripció: Planta erecta d'uns 50 cm d'alçada. Les fulles en forma d'espasa neixen abraçant la tija. Les flors formen espiga alineades totes al mateix costat. Sembla que tinguin sis pètals roses però en realitat són tres pètals i tres sèpals. Els tres "pètals" de sota tenen una ratlla blanca que serveix de reclam als insectes per a la pol·linització. Floreix els mesos de maig i juny.

Curiositats: El nom prové del llatí "gladiolus" que significa espasa i per una banda fa referència a la forma de les fulles i per una altra també recorda el fet de que als gladiadors que triomfaven se'ls entregava com a símbol de victòria. En el llenguatge de les flors significa de geni viu, força, cita amorosa, amor a primera vista

Glicina (*Glycine sinensis* o *Wistaria sinensis*)

Família de les papilionàcies (lleguminoses)

Nom local: Glicina

Castellà: Glicina

Localització: És planta de jardí.

Descripció: És un arbust enfiladís que pot arribar a 15 o 20 m. Les flors disposades en raïms penjants són violades o blanques, oloroses. Les fulles són compostes per folíols en nombre imparell. Floreix el març i abril. Els fruits i les llavors són verinosos si es mengen.

Curiositats: És oriünda de la Xina i del Japó. Pot arribar a viure més de cent anys. En el llenguatge de les flors significa m'aferro a tu.

Família de les compostes

Nom local: Gossets

Sinònims: Gafets de fulla ampla, llufes, bardana borda, llapassa borda.

Castellà: Cadillo, bardana menor, carruchera.

Localització: Llocs incults nitrogenats, zona de dunes, vora la platja.

Descripció: És una planta anual que pot arribar a 1 m d'alçada amb les tiges amb ratlles o punts vermellosos. Les fulles són alternes, grans, una mica peludes, amb un pecíol llarg d'uns 3 a 10 cm. Té flors masculines i femenines agrupades en capítols. El fruit és un aqueni ovoide cobert de punxes amb la punta corbada de manera que són força enganxoses.

Curiositats: Possiblement és una planta originària d'Amèrica.

Gravit (*Pallenis spinosa*)

Família de les compostes

Nom local: Àrnica

Sinònims: Herba febrera, pare-i-fill, falsa àrnica.

Castellà: asterisco, cebadilla, estrellada espinosa, falsa àrnica, ojo de buey, pincho cuco.

Localització: Camins, cunetes, llocs assolellats i secs.

Descripció: Planta biennal que pot arribar al mig metre d'alçada. Amb tiges dretes, de color vermellós al final, finalitzen amb la flor groga envoltada de fulles lanceolades acabades en punxa que li donen un aspecte d'estrella. Tota la planta està coberta d'una fina pelussa. Floreix de maig a juliol.

BIBLIOGRAFIA

- ALCOVER, ANTONI M^a. i MOLL, FRANCESC DE BORJA: *Diccionari Català-Valencià-Balear*. Palma de Mallorca 1975.
- AMADES, JOAN: *Costumari català. El curs de l'any*. Ed. Enciclopèdia Catalana; Barcelona 2001; 3ª edició.
- BONNIER, GASTON: *Flore complete portative de la France, de la Suisse et de la Belgique*. Librairie Générale de l'Enseignement; Paris 1975
- DDAA: *Gran Enciclopèdia Catalana*. Edicions 62; Barcelona 1970
- FONT I QUER, P.: *Plantas medicinales. El Dioscórides renovado*. Ed. Labor 10ª edició; Barcelona 1987.
- GREENAWAY, KATE: *El llenguatge de les flors*. Ed Elfos Barcelona 1984
- MASCLANS, F.: *Guia per a conèixer els arbusts i les lianes*. Centre Excursionista de Catalunya; Ed. Montblanc; Barcelona 1973.

FOTOGRAFIES

NOGUERA FIGUERAS, Maria

INFORMACIÓ LOCAL

GATELL GAVALDÀ, Salvador
VIVES MILÀ, Joan